

सामाजिक र वातावरणीय मूल्यांकन टेम्पलेट (२०२१ SESP टेम्पलेट, संस्करण १)

पूरा गरिएको यो टेम्पलेट, जसले सामाजिक र वातावरणीय मूल्यांकन प्रतिवेदनको प्रतिनिधित्व गर्छ, परियोजना दस्तावेजको डिजाइन चरणमा परिशिष्टको रूपमा समावेश गर्नुपर्छ। नोट: यो टेम्पलेटलाई अनलाइन उपकरणमा रूपान्तरण गरिनेछ। अनलाइन संस्करणले प्रयोगकर्ताहरूलाई प्रक्रियामा मार्गदर्शन गर्नेछ र सम्बन्धित मार्गनिर्देशनहरू समेट्नेछ।

परियोजना जानकारी

परियोजना जानकारी	
१. परियोजनाको शीर्षक	हिमताल बिस्फोटनबाट सिर्जित बाढी (GLOF) र जलवायु परिवर्तनका कारण हुने बाढीबाट नेपालको हिमनदी तटीय क्षेत्रहरू जोखिममा रहेका जीविकोपार्जन र सम्पत्तिहरूको संरक्षण
२. परियोजना नम्बर (जस्तै: Atlas परियोजना ID, PIMS+)	
३. स्थान (विश्व/क्षेत्र/देश) - नेपाल	नेपाल
४. परियोजनाको अवस्था (डिजाइन वा कार्यान्वयन)	डिजाइन - अनुदान प्रस्ताव
५. मिति	२०८०/०२/१८

भाग क. सामाजिक र वातावरणीय दिगोपन सुदृढ गर्न कार्यक्रमिक सिद्धान्तहरूको एकीकरण

प्रश्न १: परियोजनाले सामाजिक र वातावरणीय दिगोपन सुदृढ गर्न कार्यक्रम सम्बन्धी सिद्धान्तहरूलाई कसरी समावेश गर्छ?

तल दिइएको स्थानमा परियोजनाले मानव अधिकारमा आधारित दृष्टिकोणलाई कसरी मुख्यधारमा ल्याएको हो भन्ने संक्षेपमा वर्णन गर्नुहोस्।

परियोजनाले निम्न उपायहरूमार्फत आधारभूत मानव अधिकारको संरक्षण गर्नेछ:

- GLOF (Glacial Lake Outburst Flood) र आकस्मिक बाढीबाट गाउँहरूमा दीर्घकालीन सहनशीलता वृद्धि गर्ने सुरक्षा उपाय र अनुकूलनहरू प्रदान गरेर, जुन मानव हस्तक्षेप बिना गम्भीर जनधनको क्षति निम्त्याउन सक्छ।
- परियोजनाले परम्परागत तथा कानुनी नेतृत्व संरचनाहरूको प्रयोग गर्नेछ र प्रत्यक्ष रूपमा समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्दै लाभार्थीहरूलाई परियोजनामा संलग्न गरिनेछ। परियोजनामा उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र (Grievance Redress Mechanism) पनि समावेश गरिएको छ, जसले अभिव्यक्तिको अधिकार सुनिश्चित गर्छ र गोपनीयता आवश्यक परेमा जोगाउने व्यवस्था पनि छ।

- परियोजनाले समानता र भेदभावविरुद्धको स्वतन्त्रताको सिद्धान्त सबै गतिविधिमा लागू गर्नेछ। लैंगिक समानता सुनिश्चित गर्न "Gender Action Plan" तयार गरिएको छ (तल हेर्नुहोस्) र आदिवासी जनजातिहरूसँगको संलग्नता IPPF (Indigenous Peoples Planning Framework) को प्रयोगमार्फत जारी राखिनेछ।
- "Environmental and Social Management Plan" को कार्यान्वयनबाट परियोजनाको असरलाई न्यून पारिनेछ, जसले स्वच्छ वातावरणमा बस्ने अधिकार सुनिश्चित गर्नेछ, जीविकोपार्जनमा प्रतिकूल असर नपर्नेछ, र सुरक्षा तथा व्यक्तिगत सुरक्षामा सुधार आउनेछ।
- विभिन्न योजनाहरूको प्रभावकारिता मूल्याङ्कन गर्न अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ। आवश्यक ठानेमा अद्यावधिक वा सुधारको सिफारिस गरिनेछ।

यस परियोजनाको डिजाइन चरणमा विभिन्न क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको व्यापक सहभागिता रहेको छ। परियोजना कार्यान्वयनका क्रममा मन्त्रालयहरू, गाउँहरू, समुदायहरू र व्यवसायिक संस्थाहरूको संलग्नता पत्ता लगाउन विभिन्न परामर्श कार्यशालाहरू तथा बैठकहरू आयोजना गरिएको थियो। यस प्रकारका परामर्शहरू, सहकार्य तथा समन्वय प्रयासहरूले परियोजनाको कार्यान्वयन चरणका लागि सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरेका छन्। यस्ता परामर्शहरूले विशेष गरी निर्माणस्थलको छनौट र निर्माण कार्यसँग सम्बन्धित विषयमा, सम्भावित रूपमा सीमान्तकृत व्यक्तिहरू र समूहहरूको चासोलाई समेत परियोजनाको कार्यान्वयनमा समेट्न मद्दत गर्नेछ।

तल दिइएको स्थानमा परियोजनाले लैंगिक समानता र महिलाको सशक्तिकरण कसरी सुधार गर्ने सम्भावना छ भन्ने कुरा संक्षेपमा वर्णन गर्नुहोस्।

परियोजनाको विकास प्रक्रियामा महिला सहभागितालाई विशेष रूपमा प्राथमिकता दिइएको छ, ताकि परियोजना नेपालको महिलाहरूको आवश्यकतासँग सम्बेदनशील रहोस्।

परियोजनाबाट विभिन्न लैंगिक उत्तरदायी विकास प्रभावहरू आउने अपेक्षा गरिएको छ:

- समितिहरूमा तथा निर्णय प्रक्रियामा महिलाहरू, विशेषतः सामाजिक रूपमा बहिष्कृत समूहका महिलाहरूको सहभागिता वृद्धि हुने
- प्रशिक्षण, मार्गदर्शन तथा परियोजना गतिविधिहरूमा एकीकरणमार्फत GESI (Gender Equality and Social Inclusion) प्रति चेतना अभिवृद्धि हुने

- महिला, आदिवासी जनजाति (IPs) र अन्य संवेदनशील व्यक्तिहरूका आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न विशेष रूपमा डिजाइन गरिएका पूर्वसूचना प्रणाली (EWS) उत्पादनहरू
- हरेक हिमनदी जलाधारका लागि GLOF जोखिम व्यवस्थापन गर्न दीर्घकालीन जलाधार व्यवस्थापन रणनीतिमा GESI समावेश गर्ने

लैंगिक मूलधारिकरणका लक्ष्यहरू परियोजनाका मुख्य लक्ष्यहरूसँगै रूपमा मानिनेछन्। परियोजनाले लैंगिक समानता प्रवर्द्धन गर्न "Gender Action Plan" तयार गरेको छ। विशेष गतिविधिहरूका अतिरिक्त, समग्र हस्तक्षेपहरू—जस्तै: जनचेतना अभिवृद्धि र बहुपक्षीय सरोकारवालाहरूको सहभागिता—ले लैंगिक मूलधारिकरणको सफल कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्नेछन्। GSAP (Gender and Social Action Plan) को कार्यान्वयन र प्रभावकारिता UNDP द्वारा अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ।

तल दिइएको स्थानमा परियोजनाले दिगोपन र सहनशीलतालाई कसरी मुख्यधारमा ल्याएको हो भन्ने कुरा संक्षेपमा वर्णन गर्नुहोस्।

परियोजनाको डिजाइनले दिगोपन (sustainability) र सहनशीलता (resilience) लाई आधारभूत मूल्यका रूपमा लिएको छ। भौतिक हस्तक्षेपहरूको उद्देश्य हिमनदी तालहरू र तल्लो क्षेत्रमा रहेका समुदायहरूको दीर्घकालीन दिगोपन र सहनशक्तिलाई वृद्धि गर्नु हो। यस्ता भौतिक कार्यहरूको लागि प्रयोग गरिने सामग्रीहरू प्रायः स्थानीय रूपमा उपलब्ध स्रोतहरूबाट लिइनेछन्।

पर्यावरणीय दिगोपनको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको सक्षम वातावरण निर्माण गर्नु हो। यसलाई प्राप्त गर्न परियोजनामा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि (institutional capacity building) को व्यवस्था गरिएको छ, जसको उद्देश्य सरकार र समुदाय दुबै तहमा क्षमता मजबुत बनाउनु हो। यसबाट मानव तथा भौतिक पूर्वाधारमा आधारित क्षमता निर्माण हुने छ र परियोजनाका सम्पूर्ण पक्षहरूमा दिगोपनको सुदृढीकरण हुने अपेक्षा गरिएको छ, किनकि यसले संस्थाहरू, प्रक्रियाहरू र प्रणालीहरूलाई बलियो बनाउँछ तथा जलवायु अनुकूल योजना र कार्यान्वयनका लागि मानवीय, संस्थागत तथा नियामक प्रणालीहरूको क्षमतामा वृद्धि ल्याउँछ।

GLOF (Glacial Lake Outburst Flood) र बाढीको जोखिम व्यवस्थापन गर्न परियोजनाले संरचनात्मक (structural) तथा पारिस्थितिकीय (ecosystem-based) उपायहरूलाई प्रवर्द्धन गर्नेछ। यसमा खोला किनार र अर्धविकसित जमिनमा स्वदेशी वनस्पति पुनःरोपण गरेर पानी अटाउने क्षमता र घासभूमिको उत्पादनशीलता वृद्धि गर्ने उपायहरू समावेश गरिनेछन्।

विस्तृत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमार्फत यस्ता योजनाहरूको कार्यान्वयनको प्रभावकारिता नियमन गरिनेछ। परियोजना स्थलहरूमा UNDP द्वारा निगरानी र प्रमाणीकरण गरिनेछ, जसले स्थलको वास्तविक प्रगतिको मूल्याङ्कन गर्नेछ।

तल दिइएको स्थानमा परियोजनाले सरोकारवालाहरू प्रतिको जवाफदेहितालाई कसरी मजबुत बनाएको छ भन्ने कुरा संक्षेपमा वर्णन गर्नुहोस्।

COVID-19 महामारी र सामाजिक दूरी सम्बन्धी प्रतिबन्धहरूका बाबजुद पनि परियोजनाको डिजाइन चरणमा धेरै परामर्श बैठकहरू (अनलाइन र प्रत्यक्ष दुवै) आयोजना गरिएको थियो। यस्ता परामर्शहरूमा सरोकारवालाहरू, लाभग्राहीहरू तथा साझेदार संस्थाहरूलाई परियोजना सम्बन्धी आवश्यक जानकारी—जस्तै उद्देश्य, कार्यविधि, बजेट, कर्मचारी संरचना र सम्पर्क विवरण—प्रदान गरिएको थियो। साथै परियोजना र UNDP बाट उनीहरूले के अपेक्षा गर्न सक्छन् भन्ने विषयमा समेत जानकारी दिइएको थियो। सरोकारवालाहरूलाई उनीहरूमा प्रत्यक्ष असर पार्ने विषयहरूमा परामर्श गरिएको थियो। यस्ता परामर्शहरू UNDP नीतिअनुसार समुदायका पुरुष र महिलाबाट स्वतन्त्र, पूर्वसूचित र सहमति (FPIC) प्राप्त गर्ने सिद्धान्तमा आधारित थिए।

सरोकारवालासँगको परामर्शले परियोजनालाई उनीहरूको दृष्टिकोण, क्षमता, आवश्यकताहरू र चासोहरू बुझ्न मद्दत गर्दछ। परामर्श तथा सर्वेक्षणपछिका गतिविधिहरूको रूपमा परिणाम साझेदारी गर्ने र निष्कर्षहरू छलफल गर्ने फिडब्याक सत्रहरू सञ्चालन गरिन्छ।

परियोजनाले समुदायका विभिन्न तहमा केन्द्रित क्षमता अभिवृद्धिका गतिविधिहरू सञ्चालन गरिरहेको छ। जलवायु परिवर्तन, योजना प्रक्रिया, निर्माण तथा वातावरण व्यवस्थापनसम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरेपछि सरोकारवालाहरूले अधिकारीहरू, ठेकेदारहरू र एकअर्कांलाई उत्तरदायी बनाउन सक्षम हुनेछन्।

परियोजना कानूनको पालना गर्दै सरकारी निकायहरूलाई उनीहरूको दायित्व पूरा गर्न सहयोग गरिरहेको छ, विशेषगरी सूचना प्रकाशन र समुदायलाई प्रतिक्रिया तथा संलग्नता दिने अवसर प्रदान गर्नेसम्बन्धी विषयहरूमा।

परियोजनाको डिजाइन र सम्भावित प्रभावहरूको मूल्याङ्कन गरिएको छ र सम्बन्धित दस्तावेज (ESMF) सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध गराइएको छ। आवश्यक परे थप मूल्याङ्कनहरू (जस्तै: नेपालको वातावरणीय कानून अनुसार) गरिनेछ, र यस प्रक्रियामा समुदायसँग संलग्न हुने तथा उनीहरूका चासोहरू सुन्ने र समाधान सुझाउने अवसर प्रदान गरिनेछ।

ESMF दस्तावेजमा प्रस्तावित व्यवस्थापन उपायहरू उल्लेख गरिएको छ, जसलाई सार्वजनिक बनाइएको छ, र यसले समुदायलाई परियोजना टोली, ठेकेदार र सरकारी निकायहरूको कार्यप्रदर्शन र अनुपालन स्वतन्त्र रूपमा अनुगमन गर्न सक्षम बनाउनेछ।

यसका अतिरिक्त, सरोकारवालासँगको संलग्नता योजना (Stakeholder Engagement Plan) र उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र (Grievance Redress Mechanism) स्थापना गरिएको छ, जसले सरोकारवालाहरूलाई अद्यावधिक जानकारी प्राप्त गर्ने, थप जानकारी माग्ने, वा परियोजना सम्बन्धी चासो उठाउने अवसर प्रदान गर्ने सुनिश्चित गर्दछ।

भाग ख. सामाजिक र वातावरणीय जोखिमहरूको पहिचान र व्यवस्थापन

प्रश्न २: सम्भावित सामाजिक र वातावरणीय जोखिमहरू के के हुन सक्छन्? नोट: प्रश्न २ को उत्तर दिनु अघि कृपया SESP अनुलग्नक १ पूरा गर्नुहोस्।	प्रश्न ३: सम्भावित सामाजिक र वातावरणीय जोखिमहरूको महत्व स्तर कस्तो छ? नोट: प्रश्न ५ मा अघि बढ्नु अघि कृपया प्रश्न ४ र ५ को उत्तर दिनुहोस्।			प्रश्न ६: मध्यम, पर्याप्त वा उच्च जोखिमका रूपमा मूल्याङ्कन गरिएका प्रत्येक जोखिमका लागि मूल्याङ्कन र व्यवस्थापनका उपायहरू वर्णन गर्नुहोस्।
जोखिम विवरण (घटना, कारण, प्रभावअनुसार विभाजन)	प्रभाव र सम्भाव्यता (१-५)	महत्व (कम, मध्यम, पर्याप्त, उच्च)	टिप्पणी (वैकल्पिक)	मध्यम, पर्याप्त वा उच्च जोखिमका रूपमा मूल्याङ्कन गरिएका जोखिमहरूका लागि मूल्याङ्कन र व्यवस्थापनका उपायहरूको विवरण
जोखिम १: अधिकारधारीहरूले आफ्ना अधिकार माग्न सक्ने क्षमता नहुन सक्छ भन्ने जोखिम छ, विशेष गरी परियोजना त्यस्ता क्षेत्रहरूमा सञ्चालन हुनेछ जहाँ गाउँहरू दुर्गम छन्, साक्षरता स्तर कम छ, र आदिवासी समुदायहरू बसोबास गर्छन्। जोखिममा सूचना सबै सरोकारवालासम्म नपुग्नु, सांस्कृतिक रूपमा अनुपयुक्त अभ्यास वा सन्देशहरू, उजुरीहरू	प्रभाव = २ सम्भाव्यता = ४	मध्यम	यो जोखिम मुख्य रूपमा त्यस्ता भौतिक क्रियाकलापसँग सम्बन्धित छ जहाँ जग्गा आवश्यक पर्छ, विशेष गरी गतिविधि ३.२ र ३.३ सँग। पूर्वसूचना प्रणाली (EWS) र पारिस्थितिक-आधारित विपद् जोखिम न्यूनीकरण (eco-DRR/nature-based solutions)	कार्यान्वयनको क्रममा विस्तृत स्थल सर्वेक्षणको भागस्वरूप सबै परियोजना स्थलहरूमा जग्गा स्वामित्वको पुष्टि (सबै स्थलहरू सार्वजनिक छन्) सरोकारवालासँगको संलग्नता योजना (SEP) – पूरा भएको इम्जा ताल परियोजनाबाट सिकाइएका पाठहरू लागू गर्ने योजना - योजना अन्तर्गत वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा (ESMF) – पूरा भएको लैंगिक कार्य योजना (Gender Action Plan) – पूरा भएको

उठ्नु वा प्रतिशोधजस्ता अवस्था समावेश छन्। सम्बन्धित जोखिमहरू: P3, P13, P.15, 4.4, 6.1, 6.2			स्थापना गर्ने जग्गा आवश्यक पर्छ। सबै चयन गरिएका स्थलहरू सार्वजनिक जग्गा हुन्।	आदिवासी जनजाति योजना रूपरेखा (IPPF) – पूरा भएको आदिवासी जनजाति योजना (IPP) सहित FPIC प्रोटोकलहरू - योजना अन्तर्गत उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र (GRM) तीनवटा क्याचमेन्ट आधारमा लक्षित पर्यावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन (ESIA) र व्यवस्थापन योजना (ESMP) सार्वजनिक गरिने र सुझावहरू सङ्कलन गरिने - योजना अन्तर्गत
जोखिम २: परियोजनाबाट केही समूहहरूको ऐतिहासिक/संरचनात्मक बहिष्करण दोहोरिन सक्ने जोखिम छ, जसले रोजगारीको अवसर घटाउने, जानकारी वा प्रतिनिधित्वमा असमान पहुँचको अवस्था निम्त्याउन सक्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: P8, P9, P10, P13	प्रभाव = ३ सम्भाव्यता = २	मध्यम	लैंगिकता, जाति, जातीयता, भाषा वा भौगोलिक स्थानका आधारमा केही समूहहरू विरुद्ध ऐतिहासिक/संरचनात्मक बहिष्करण हुँदै आएको छ। यो जोखिम सम्पूर्ण परियोजनाभरि लागू हुन्छ, तर विशेष रूपमा गतिविधि २.२ र ३.३ सँग सम्बन्धित छ।	सरोकारवालासँगको संलग्नता योजना (Stakeholder Engagement Plan) – पूरा उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र (Grievance Redress Mechanism) – पूरा लैंगिक कार्य योजना (Gender Action Plan) – पूरा आदिवासी जनजाति योजना रूपरेखा (Indigenous Peoples Planning Framework – IPPF) – पूरा आदिवासी जनजाति योजना (Indigenous Peoples Plan – IPP) – योजना अन्तर्गत गतिविधि २.२ र ३.३ अन्तर्गत क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने

जोखिम ३: परियोजनाले प्राकृतिक पारिस्थितिकी तन्त्रभित्र निर्माण कार्यहरू समावेश गर्छ, जसले आवास प्रणालीमा परिवर्तन ल्याउने जोखिम निम्त्याउँछ, विशेषतः तालको सतह घटाउने र बाढी मोड्ने संरचनासँग सम्बन्धित। सम्बन्धित जोखिमहरू: 3.1, 3.6, 4.4	प्रभाव = ३ सम्भाव्यता = ५	पर्याप्त	निर्माण कार्यहरू नदी तथा खोलाहरू वरपर प्रस्तावित छन्, जसले जल विज्ञानको स्वरूपमा परिवर्तन ल्याउन सक्छ। तालको सतह घटाउँदा दृश्य प्रभाव पर्न सक्छ। निर्माण सामग्रीको स्रोत व्यवस्थापन नगरेमा त्यसले पनि नकारात्मक असर पार्न सक्छ।	जलविज्ञान तथा मोडलिङ - पूरा वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा (ESMF) - पूरा इम्जा ताल परियोजनाबाट सिकाइएका पाठहरू लागू गर्ने - योजना अन्तर्गत लक्षित पर्यावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन (Scoped ESIA) - तीनवटा योजना अन्तर्गत (हरेक क्याचमेन्टका लागि एक) लक्षित वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजना (Scoped ESMPs) - तीनवटा योजना अन्तर्गत आदिवासी जनजाति योजना रूपरेखा (IPPF) - पूरा आदिवासी जनजाति योजना (IPP) - योजना अन्तर्गत
जोखिम ४: परियोजनाबाट संवेदनशील क्षेत्रहरू वा जीवजन्तुहरूमा असर पर्न सक्ने जोखिम छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: S1.2, 3.1, 3.6, 4.4	प्रभाव = २ सम्भाव्यता = ५	मध्यम	केही गतिविधिहरू वातावरणीय रूपमा संवेदनशील क्षेत्रहरू वा कानुनी रूपमा संरक्षित क्षेत्रहरू (जस्तै: प्रकृति आरक्ष, राष्ट्रिय निकुञ्ज) भित्र वा छेउमा प्रस्तावित छन्। प्रस्तावित परियोजना स्थल वरपर लोपोन्मुख	राष्ट्रिय निकुञ्ज व्यवस्थापन योजना (र हालको जैविक विविधता योजनासमेत) मा संशोधन गरी Output 3 अन्तर्गतका गतिविधिहरूलाई अनुमति दिने नयाँ अध्याय थप्ने - योजना अन्तर्गत SEP - राष्ट्रिय निकुञ्जहरू प्रमुख सरोकारवाला हुने IPPF - हिमाली तालप्रति सांस्कृतिक महत्व राख्ने आदिवासी जनजाति सहभागिता सुनिश्चित गर्ने IPP - योजना अन्तर्गत

			प्रजातिहरू पाइन्छन्, जसमा राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्र पनि समावेश छन्। तालको सतह घटाउने दुईवटा स्थलहरू राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्र पर्छन्।	ESMF – पूरा ESIAs – तीनवटा (हरेक जलाधारका लागि एक) - योजना अन्तर्गत ESMPs – ESIAs का निष्कर्षका आधारमा तयार गरिने - तीनवटा (हरेक क्याचमेन्टका लागि एक) - योजना अन्तर्गत
जोखिम ५: परियोजनाले पुनःवनरोपण/पुनःहरियालीजस्ता पारिस्थितिकीय-आधारित समाधानहरू प्रस्ताव गरेको छ, त्यसैले अनुपयुक्त प्रजातिहरू छानिने वा परियोजनाद्वारा पुनःहरियाली गरिएको क्षेत्रमा भविष्यमा दोहन हुने जोखिम रहन्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: P3, S1,8	प्रभाव = ३ सम्भाव्यता = ३	पर्याप्त	गतिविधि ३.३ अन्तर्गत माटो स्थिर पार्न र बाढीबाट जोगिनका लागि रूख, झाडी र घाँस प्रयोग गरिनेछ। हालसम्म प्रजातिहरूको छनोट गरिएको छैन, र तिनीहरू आक्रामक नभई स्वदेशी प्रजातिहरू हुनुपर्छ।	पुनःहरियालीका लागि उपयुक्त स्थानीय प्रजातिहरू छानिने - योजना अन्तर्गत सरोकारवालासँगको संलग्नता योजना (SEP) – पूरा स्थानीय समुदायहरूको सहभागिता र स्वामित्व बढाउन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम - योजना अन्तर्गत वनस्पति संरचना र वनहरूको सञ्चालन तथा मर्मत योजना - योजना अन्तर्गत नेपालको वन कानून र नीतिको अनुप्रयोग - योजना अन्तर्गत
जोखिम ६: हिमतालहरूको सतह घटाउने र बाढी नियन्त्रण संरचनाहरू निर्माण गर्दा सतही वा प्रवाही पानीको विनाशकारी मोडतर्फ डाइवर्ट हुने जोखिम रहन्छ।	प्रभाव = ४ सम्भाव्यता = २	मध्यम	गतिविधि ३.१ र ३.२ अन्तर्गत बाढी न्यूनीकरण गर्न शारीरिक संरचना निर्माण गरिन्छ, जसमा बाढीको पानी मोड्ने संरचनाहरू समावेश छन्। यस्ता	डिजाइन मूल्याङ्कन, जसमा जलविज्ञान मोडलिङ समावेश - पूरा वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा (ESMF) – पूरा इम्जा ताल परियोजनाबाट सिकाइएका पाठहरू लागू गर्ने - योजना अन्तर्गत

सम्बन्धित जोखिमहरू: S1.11			संरचनाहरूले विनाशकारी डाइवर्जन हुन दिनु हुँदैन।	ताल सतह घटाउने तथा बाढी नियन्त्रण संरचनाहरूका लागि सञ्चालन र मर्मत योजना - योजना अन्तर्गत
जोखिम ७: परियोजनाका हस्तक्षेपहरू जलवायु परिवर्तनको सम्भावित प्रभावप्रति संवेदनशील वा कमजोर हुन सक्छन् - तीव्र हिउँ पगलनले प्रवाह बढ्ने वा परियोजना तथा तल्लो क्षेत्रमा संरचना बिग्रन सक्ने जोखिम रहन्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: 2.1, 2.2, 3.1	प्रभाव = ४ सम्भाव्यता = ३	पर्याप्त	तालहरूको सतह घटाउँदा पनि GLOF (Glacial Lake Outburst Flood) को जोखिम पूर्ण रूपमा हट्दैन। यस्तै, बाढी न्यूनीकरण संरचनाहरूको डिजाइन क्षमता अत्यधिक घटनाहरूमा नाघिन सक्छ।	जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी सम्भावित मापदण्डलाई ध्यानमा राखेर डिजाइन गरिएको - पूरा विभिन्न परिदृश्यहरूमा हस्तक्षेपको प्रभावकारिता परीक्षण गर्न मोडलिङ गरिएको - पूरा इम्जा ताल परियोजनाबाट सिकाइएका पाठहरू लागू गर्ने - योजना अन्तर्गत गतिविधि २.२ अन्तर्गत पूर्वसूचना प्रणाली (EWS) का लागि क्षमता अभिवृद्धि - योजना अन्तर्गत सञ्चालन तथा मर्मत योजना - योजना अन्तर्गत Output 3 अन्तर्गतको जानकारी सम्बन्धित निकायहरूलाई उपलब्ध गराइनेछ, ताकि वर्तमान विपद् जोखिम न्यूनीकरण (DRR) योजनाहरू अद्यावधिक गर्न सकियोस्।
जोखिम ८: परियोजनामा तालको सतह घटाउने संरचना र पानी मोड्ने संरचनाजस्ता ठूलो परिमाणका भौतिक संरचनाहरूको	प्रभाव= ३ सम्भाव्यता= ३	मध्यम	Output 3 अन्तर्गत विभिन्न स्थानहरूमा निर्माण कार्यहरू गरिनेछन्। निर्माण	निर्माण कार्यमा स्थानीय श्रमिकहरूलाई प्राथमिकता दिइने

निर्माण समावेश गरिएको छ, जसमा ठूलो मात्रामा श्रमिकहरूको आवश्यकता पर्छ। यसले कार्यस्थल स्वास्थ्य तथा सुरक्षा (OHS) जोखिमहरू निम्त्याउन सक्छ, जस्तै: क्षेत्रीय तथ्यांक संकलन, निर्माण, सञ्चालन तथा मर्मत कार्यहरू। साथै, अस्थायी श्रमिकहरूको आगमनले सामाजिक जोखिमहरू पनि उत्पन्न गर्न सक्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: 3.1, 3.2, 3.3, 3.5, 3.7, 7.1			कार्यबाट श्रमिकहरू र समुदाय दुवैमा OHS सम्बन्धी जोखिम आउन सक्छ। उपकरणहरू जडान गर्ने क्रममा निम्न प्रभावहरू देखिन सक्छन्: • भौतिक: वायु, पानी, ध्वनि प्रदूषण, माटो कटान/क्षरण • जैविक: वनस्पति र जनावरहरूमा असर • सामाजिक-आर्थिक: GESI, श्रमिक जनशक्ति आदिमा प्रभाव	परियोजना कार्यान्वयनको क्रममा PPE (व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण) प्रयोग र क्षमता अभिवृद्धि इम्जा ताल परियोजनाबाट सिकाइएका पाठहरू लागू गर्ने - योजना अन्तर्गत ESMF – पूरा ESIAs – हरेक क्याचमेन्टका लागि ESMPs – क्याचमेन्ट आधारमा - योजना अन्तर्गत लैंगिक कार्य योजना - पूरा श्रम व्यवस्थापन प्रक्रिया र OHS योजना (निर्माण कम्पनीहरूको ठेकामा समावेश गरिने) - योजना अन्तर्गत आपतकालीन चिकित्सा योजना - निर्माण कम्पनीद्वारा तयार गरिने
जोखिम ९: GLOF जोखिम न्यूनीकरणका लागि प्रस्तावित संरचनाहरू प्राकृतिक मोरेन भित्र निर्माण गरिने भएकाले, यदि ताल घटाउने संरचना वा मोरेन असफल	प्रभाव= ५ सम्भाव्यता = २	पर्याप्त	प्रस्तावित संरचनाहरू र मोरेनहरू भूकम्प, भू-स्खलन, क्षरण, बाढी वा चरम मौसम घटनाहरूको कारण कमजोर हुन सक्छन्।	इन्जिनियरिङ मोडलिङ र डिजाइन (विशेषज्ञको प्रयोग) बाँध फुट्ने अवस्था (dam break) को मोडलिङ, जसले प्रभाव पर्ने क्षेत्रहरू, न्यूनीकरण उपायहरूको डिजाइन तथा पूर्वसूचना प्रणाली

भएमा, त्यो विनाशकारी बाढीको जोखिम निम्त्याउन सक्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: 2.1, 3.1, 3.3			GLOF जोखिम परियोजनाबाट पूर्ण रूपमा नहटाए पनि यसको परिमाण घटाइनेछ। Output 3 अन्तर्गत गरिएको मोडलिङले तल्लो क्षेत्रमा पर्ने बाढी परिदृश्यहरू पहिचान गर्न मद्दत गरेको छ।	अन्तर्गत सुरक्षित क्षेत्र/उद्धार मार्ग पहिचान गर्न सहयोग पुर्याउने विपद् व्यवस्थापन निकायहरूलाई DRR योजनाहरू अद्यावधिक गर्न आवश्यक जानकारी उपलब्ध गराइने
जोखिम १०: प्रस्तावित परियोजनाका कारण पानी मोड्ने संरचना वा EWS उपकरण जडान गर्दा ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, कलात्मक, परम्परागत वा धार्मिक महत्वका स्थलहरू, संरचनाहरू वा वस्तुहरूमा प्रतिकूल असर पर्ने सक्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: 4.4, 6.1	प्रभाव = ४ सम्भाव्यता = २	मध्यम	गाउँहरू बीचको बाटोमा रहेका मणि पर्खालहरू, साना मन्दिरहरू र प्रार्थना चक्काहरू—जसको अवस्थिती प्रायः नदी छेउछाउमा हुन्छन्—प्रस्तावित संरचनाहरूको साइट चयन गर्दा विचार गर्नुपर्ने सांस्कृतिक सम्पदा हुन्। तर, परियोजनाले प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम घटाउने भएकाले, यस्ता	IPPF – पूरा IPP – योजना अन्तर्गत SEP – पूरा समुदायहरूसँग डिजाइन मूल्याङ्कन र छलफल लक्षित ESIA हरू - सम्पदा जोखिम समावेश गर्ने गरी - योजना अन्तर्गत "Chance Finds Procedure" (जसले आकस्मिक रूपमा भेटिएका सम्पदा व्यवस्थापन गर्नेछ) - ESMPs मा समावेश गरिने - योजना अन्तर्गत

			सांस्कृतिक सम्पदालाई सुरक्षित राख्न सहयोग पुऱ्याउनेछ। GLOF को जोखिम कम गरेपछि, बाढीले नष्ट गर्न सक्ने नदी छेउछाउका सम्पदा जोगाइनेछन्।	
जोखिम ११: परियोजना क्षेत्रमा आदिवासी जनजातिहरूको उपस्थिति छ। परियोजनाका केही भागहरू यस्ता भूमि र क्षेत्रमा पर्ने सम्भावना छ, जुन आदिवासी समुदायको स्वामित्वमा छन् वा उनीहरूका लागि सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण छन्। सम्बन्धित जोखिमहरू: 6.1, 6.2, 6.3	प्रभाव= २ सम्भाव्यता = ४	मध्यम	परियोजनाका केही तत्वहरू जस्ता कि सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण तालहरू आदिवासी जनताको लागि अर्थपूर्ण छन्। त्यस्तै, सम्पूर्ण क्षेत्रमा साझा रूपमा पाइने मणि पर्खाल, स्तूपजस्ता सांस्कृतिक महत्वका संरचनाहरू पनि छन्, जुन प्रायः खोलानालाहरू छेउ र पदमार्गका उच्च स्थान वा गाउँको प्रवेशद्वारमा रहेका हुन्छन्।	SEP – पूरा IPPF – पूरा IPP – आवश्यक ठहरेमा स्वतन्त्र, पूर्व-सूचित र सहमतिको सिद्धान्त (FPIC) सहित (जग्गा आवश्यक पर्ने गतिविधिहरू—जस्तै गतिविधि ३.२ र ३.३—का लागि) - योजना अन्तर्गत IPP का नतिजाहरू समेट्ने गरी लक्षित ESIA हरू तयारीमा रहनेछन् LAP (जग्गा अधिग्रहण योजना) - योजना अन्तर्गत

		परियोजनासँग सम्बन्धित ९५% भन्दा बढी निर्माण गतिविधिहरू सार्वजनिक जमिनमा गरिनेछन्—जस्तै तालको सतह घटाउने कार्य, बाढी जोखिम न्यूनीकरण, रडार लेभल सेन्सरको स्थापना आदि। यसैगरी, AWS/Met स्टेशनहरूको स्थापना पनि DHM द्वारा सार्वजनिक जग्गामा प्राथमिकताका साथ गरिनेछ। यी स्टेशनहरू सामान्यतः साना क्षेत्रफलका हुन्छन् (२५x२५ मिटर, १०x१० मिटर वा ६x४ मिटर)। यदि प्राविधिक कारणले छनोट गरिएको ठाउँ अनुपयुक्त भएमा, वैकल्पिक सार्वजनिक जग्गा खोजिनेछ। यदि	
--	--	--	--

			उपयुक्त सार्वजनिक जग्गा नभएमा, DHM को प्रक्रिया अनुसार PMU द्वारा निजी जग्गाको कानुनी प्रयोगका लागि जग्गाधनीसँग छलफल गरी सहमति लिइनेछ, र त्यसमा आदिवासी सरोकार पनि IPPF/IPP को माध्यमबाट समावेश गरिनेछ।	
जोखिम १२: प्रस्तावित परियोजनाले ठूलो मात्रामा प्राकृतिक स्रोतहरू (ढुंगा, गिट्टी आदि) र अन्य सामग्री/सेवाहरूको आवश्यकता पर्छ, जसले आपूर्ति श्रृङ्खलामा श्रम तथा स्रोतजन्य जोखिमहरू उत्पन्न गर्न सक्छ। साथै, निर्माण कार्यबाट फोहर उत्पादन हुने सम्भावना पनि रहन्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: P14, 1.1, 1.2, 3.2, 7.1, 7.6, 8.2, 8.6	प्रभाव = ३ सम्भाव्यता = ३	मध्यम	निर्माण गतिविधिहरू (जस्तै पूर्वसूचना उपकरणको जडान) बाट फोहर उत्पन्न हुनेछ। उच्च हिमाली क्षेत्र प्रदूषणप्रति संवेदनशील हुने भएकाले फोहर व्यवस्थापन अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुनेछ। प्रायः आवश्यक ढुंगा, गिट्टी र बालुवा निर्माण स्थलमै "कट एन्ड फिल" को पुनःप्रयोगबाट	निर्माण सामग्रीको स्रोतको मूल्याङ्कन समावेश गर्न लक्षित ESIA हरू तयारीमा रहनेछन्। फोहर तथा प्रदूषणका जोखिमहरूको मूल्याङ्कन समावेश गर्न लक्षित ESIA हरू तयारीमा रहनेछन्। फोहर व्यवस्थापन योजना समावेश गर्न लक्षित ESMP हरू तयार गरिनेछन्। निर्माण सामग्रीको खरिद गर्दा स्रोतको प्रभाव, सम्भावित फोहर तथा आपूर्ति श्रृङ्खलासम्बन्धी जोखिमहरूलाई ध्यानमा राखिनेछ। श्रम व्यवस्थापन प्रक्रिया र कार्यस्थल स्वास्थ्य तथा सुरक्षा (OHS) योजना निर्माण

			उपलब्ध हुनेछ। श्रमिकहरू सामान्यतः स्थानीय समुदायबाट चयन गरिनेछन्। खरिद प्रक्रिया नेपाल सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ (२००७) अनुसार गरिनेछ, जसको लेखापरीक्षण PPMO द्वारा गरिन्छ।	कम्पनीहरूसँगको ठेक्कामा समावेश गरिने - योजना अन्तर्गत। उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र (GRM) - पूरा।
जोखिम १३: स्थानीय समुदायबाहिरबाट अतिरिक्त श्रमिकहरूको आवश्यकता पर्न सक्छ; श्रमिकहरूको आगमनले लैंगिक हिंसा (GBV) वा यौन शोषण र दुर्यवहार (SEAH) को जोखिम बढाउन सक्छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: P12	प्रभाव = ३ सम्भाव व्यता = ३	मध्यम	श्रमिकहरू सामान्यतः स्थानीय स्तरबाट लिइने भए पनि आवश्यक सबै सीप वा पर्याप्त जनशक्ति स्थानीय रूपमा उपलब्ध नहुन सक्छ, जसले बाह्य श्रमिकहरूको आवश्यकता बढाउन सक्छ।	ESMF (पर्यावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा) - पूरा SEP (सरोकारवालासँगको संलग्नता योजना) - पूरा GRM (उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र) - पूरा Gender Action Plan (लैंगिक कार्य योजना) - पूरा Labour Management Plan (श्रम व्यवस्थापन योजना) - योजना अन्तर्गत OHS योजना (कार्यस्थल स्वास्थ्य तथा सुरक्षा योजना) मा GBV/SEAH (लैंगिक हिंसा/यौन शोषण तथा दुर्यवहार) समावेश गरिने - योजना अन्तर्गत

जोखिम १४: जहाँ विद्यमान स्टेशनहरू छैनन्, त्यहाँ नयाँ स्टेशनको लागि जग्गा आवश्यक पर्न सक्छ। प्राथमिकतामा रहेका स्थानहरूमा सार्वजनिक जमिन उपलब्ध नहुन सक्ने जोखिम छ। सम्बन्धित जोखिमहरू: P14, S5.4, S6.1, S6.2	प्रभाव = ३ सम्भाव्यता = २	मध्यम	परियोजनाले सार्वजनिक जमिन प्रयोग गर्ने प्रस्ताव गरेको छ र यसलाई प्राथमिकता दिइएको छ। अधिकांश निर्माण कार्य सार्वजनिक जमिनमै गरिनेछ। स्टेशनहरूलाई आवश्यक क्षेत्र सानो मात्र हुन्छ (जस्तै ४x६ मिटर वा १०x१० मिटर), त्यसैले संरचना राख्न स्थान छनोटमा लचिलोपन हुन्छ। DHM ले स्थान पहिचान, जमिनको प्रकार (सरकारी/सार्वजनिक वा निजी) र प्राथमिकता निर्धारणको विवरण मूल्याङ्कन गर्नेछ। यदि प्राथमिकतामा रहेको स्थान सार्वजनिक जमिन नभएमा, त्यस नजिकको वैकल्पिक सार्वजनिक	LAP (जग्गा अधिग्रहण योजना) - स्वामित्व पुष्टि र कानुनी रूपमा जग्गा प्रयोग अधिकार प्राप्त गर्ने प्रक्रिया निर्धारण गर्न तयार गरिने - योजना अन्तर्गत IPP (आदिवासी जनजाति योजना) - योजना अन्तर्गत GRM (उजुरी व्यवस्थापन संयन्त्र) - पूरा
--	---	---------------------	--	--

			जमिनमा स्थानान्तरण गरिनेछ। त्यो पनि उपलब्ध नभएमा, PMU ले DHM प्रक्रियाअनुसार जग्गाधनीसँग कानुनी उपयोग अधिकार प्राप्त गर्न तथा उपयुक्त क्षतिपूर्तिको सहमति गर्न छलफल गर्नेछ। यस प्रक्रियामा आदिवासी सरोकारहरू पनि IPP को कार्यान्वयनमार्फत समावेश गरिनेछ। कुनै पनि प्रकारको अनिवार्य जग्गा अधिग्रहण गरिने छैन।	
	प्रश्न ४: परियोजनाको समग्र जोखिम वर्गीकरण के हो?			
		कम जोखिम	☐	
		मध्यम जोखिम	☐	
		पर्याप्त जोखिम	☒	पहिचान गरिएको सबैभन्दा उच्च जोखिम स्तरलाई पर्याप्त जोखिम मानिएको छ। परियोजनाका गतिविधिहरू अप्रत्याशित नभएको, परियोजनाको प्रभावहरू उल्टाउन

			सकिने, समुदाय र अन्य सरोकारवालाहरूले कुनै महत्वपूर्ण चासो वा आपत्ति नउठाएको, भौतिक प्रभावहरू ठूलो मात्रामा नभएको र संवेदनशील आवासहरूमा खास असर नपरेको, साथै परियोजनाले द्वन्द्व उत्पन्न नगर्ने वा मानव अधिकारलाई नकारात्मक असर नपुग्ने कारणले उच्च जोखिम वर्गीकरण ट्रिगर भएको छैन।
	उच्च जोखिम	☐	
प्रश्न ५: पहिचान गरिएका जोखिम र जोखिम वर्गीकरणका आधारमा SES का कुन आवश्यकताहरू सक्रिय हुन्छन्?			
यो प्रश्न मध्यम, पर्याप्त र उच्च जोखिम भएका परियोजनाहरूका लागि मात्र आवश्यक हुन्छ।			
के मूल्याङ्कन आवश्यक छ? (यदि हो भने टिक गर्नुहोस्)	☐		स्थिति? (पूरा भएको, योजना अन्तर्गत)
यदि हो भने, समय प्रकार र स्थितिको संकेत गर्नुहोस्:		X	लक्षित मूल्याङ्कनहरू योजना अन्तर्गत
		X	ESIA (पर्यावरणीय र सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन) - योजना अन्तर्गत, तीनवटा ESIA (हरेक क्याचमेन्टका लागि एक), जसले Output 2 र 3 मा केन्द्रित हुनेछ योजना अन्तर्गत, तीनवटा ESIA (हरेक क्याचमेन्टका लागि एक), जसले

					Output 2 र 3 मा केन्द्रित हुनेछ
			☐	SESA (रणनीतिक पर्यावरणीय र सामाजिक मूल्याङ्कन)	
	के व्यवस्थापन योजना आवश्यक छ? (यदि हो भने टिक गर्नुहोस्)	☐			
	यदि हो भने, समग्र प्रकार संकेत गर्नुहोस्:		X	लक्षित व्यवस्थापन योजना	सरोकारवा लासँगको संलग्नता योजना (Stakeholder Engagement Plan) – पूरा लैंगिक कार्य योजना (Gender Action Plan) – पूरा आपतकाली न प्रतिक्रिया योजना (Emergency Response

					Plan) – योजना अन्तर्गत फोहर व्यवस्थापन योजना (Waste Management Plan) – योजना अन्तर्गत आदिवासी जनजाति योजना रूपरेखा (IPPF) – पूरा जग्गा अधिग्रहण योजना (Land Acquisition Plan) – योजना अन्तर्गत
			X	ESMP (पर्यावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन	नवटा ESMP तयार

			योजना - जसमा विभिन्न लक्षित योजनाहरू समावेश हुन सक्छन्):	गरिनेछन् – प्रत्येक जलाधार (catchment) का लागि एक, ESIA सँग मिलाउनका लागि। IPP समावेश गरिनेछ - योजना अन्तर्गत
		X	ESMF (पर्यावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा)	पूरा गरिएको
	पहिचान गरिएका जोखिमहरूका आधारमा, कुन सिद्धान्तहरू/परियोजना-स्तरका मापदण्डहरू सक्रिय भए?		टिप्पणी (आवश्यक छैन)	
	समग्र सिद्धान्त: कोही नछुट्नु (Leave No One Behind)			
	मानव अधिकार	X		
	लैंगिक समानता र महिलाको सशक्तिकरण	X		
	जवाफदेहिता	X		

	1. जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन	X	
	2. जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिमहरू	X	
	3. समुदायको स्वास्थ्य, सुरक्षा र संरक्षण	X	
	4. सांस्कृतिक सम्पदा	X	
	5. स्थानान्तरण र पुनर्वास	☐	
	6. आदिवासी जनजाति	X	
	7. श्रम र कार्यस्थल अवस्थाहरू	X	
	8. प्रदूषण रोकथाम र स्रोतको दक्ष उपयोग	X	उच्च हिमाली वातावरण प्रदूषण/फोहरको प्रभावप्रति संवेदनशील भएकाले सक्रिय भएको।

अन्तिम स्वीकृति (Final Sign Off)

डिजाइन चरणमा गरिएको अन्तिम मूल्याङ्कन (Final Screening) तबसम्म पूर्ण मानिदैन, जबसम्म तल उल्लेखित हस्ताक्षरहरू समावेश नगरिएको हुन्छ।

हस्ताक्षर	मिति	विवरण
QA Assessor		परियोजनाको लागि जिम्मेवार UNDP कर्मचारी, सामान्यतः UNDP कार्यक्रम अधिकारी। अन्तिम हस्ताक्षरले यो प्रमाणित गर्छ कि SESP पर्याप्त रूपमा सम्पन्न गरिएको छ।
QA Approver		UNDP वरिष्ठ प्रबन्धक, सामान्यतः UNDP का डिपुटी कन्ट्री डाइरेक्टर (DCD), कन्ट्री डाइरेक्टर (CD), डिपुटी रेसिडेन्ट रिप्रेजेन्टेटिभ (DRR), वा रेसिडेन्ट रिप्रेजेन्टेटिभ (RR)। QA Approver ले QA Assessor बन्न सक्दैनन्। अन्तिम हस्ताक्षरले यो सुनिश्चित गर्छ कि SESP PAC मा बुझाउनु अघि अनुमोदित गरिएको छ।
PAC Chair		

		UNDP को परियोजना मूल्याङ्कन समिति (PAC) को अध्यक्ष। केही अवस्थामा PAC Chair नै QA Approver पनि हुन सक्छन्। अन्तिम हस्ताक्षरले SESP परियोजनाको मूल्याङ्कनको हिस्सा भएको र PAC को सिफारिसमा विचार गरिएको पुष्टि गर्छ। PAC.
--	--	--

SESP अनुलग्नक १: सामाजिक र वातावरणीय जोखिम मूल्याङ्कन चेकलिस्ट

चेकलिस्ट: सम्भावित सामाजिक र वातावरणीय जोखिमहरू	
निर्देशनहरू: यस चेकलिस्टले मूल्याङ्कन टेम्पलेटको प्रश्न २-६ मा उत्तर दिन सहायता पुऱ्याउँछ। यसले सम्भावित जोखिमहरू पहिचान गर्न, परियोजनाको समग्र जोखिम वर्गीकरण निर्धारण गर्न, तथा आवश्यक मूल्याङ्कन र व्यवस्थापन उपायहरू निर्धारण गर्न प्रयोग गरिन्छ। थप मार्गदर्शनका लागि SES उपकरण किट हेर्नुहोस्।)	
समग्र सिद्धान्त: कोही नछुटुन् मानव अधिकार	उत्तर (हो/होइन)
P.1 स्थानीय समुदायहरू वा व्यक्तिहरूले परियोजनासम्बन्धी मानव अधिकारका चासोहरू उठाएका छन् (जस्तै: सरोकारवालासँगको परामर्श प्रक्रियामा, उजुरी प्रक्रियामा, वा सार्वजनिक अभिव्यक्तिहरूमा)?	होइन
P.2 के त्यस्ता निकायहरू (जस्तै: सरकारी संस्थाहरू) जसले कर्तव्य बहन गर्नु पर्ने हो, तिनीहरू परियोजनामा आफ्ना दायित्वहरू पुरा गर्न सक्षम छैनन् भन्ने जोखिम छ?	हो
P.3 के त्यस्ता व्यक्तिहरू (जस्तै: परियोजनाबाट प्रभावित व्यक्ति) जसले अधिकार भोग गर्नुपर्ने हो, उनीहरूले आफ्ना अधिकार दाबी गर्न नसक्ने जोखिम छ?	हो
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?	
P.4 प्रभावित समुदायहरू विशेष गरी सीमान्तकृत समूहहरूका नागरिक, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक वा सांस्कृतिक अधिकारहरूको उपयोगमा नकारात्मक असर पार्ने जोखिम?	होइन
P.5 प्रभावित जनसंख्यामा, विशेष गरी गरिबीमा बसोबास गर्ने वा सीमान्तकृत/बहिष्कृत समूहहरू (जसमा अपांगता भएका व्यक्तिहरू पनि पर्छन्) मा असमान वा विभेदपूर्ण असर पर्ने सम्भावना? ¹	हो

¹ भेदभावको निषेधित आधारहरूमा जाति, जातीयता, लिङ्ग, उमेर, भाषा, अपांगता, यौन अभिमुखीकरण, लिङ्ग पहिचान, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय, सामाजिक वा भौगोलिक उत्पत्ति, सम्पत्ति, जन्म वा अन्य स्थिति (जस्तै: आदिवासी वा अल्पसंख्यक समुदायको सदस्य) समावेश छन्। "महिला र पुरुष" वा यस्तै शब्दहरूको सन्दर्भले महिला, पुरुष, केटा, केटी तथा लिङ्ग पहिचानका आधारमा भेदभाव खेप्ने अन्य समूहहरूलाई समेत समेट्छ, जस्तै ट्रान्सजेन्डर वा ट्रान्ससेक्सुअल व्यक्तिहरू।

P.6	विशेष गरी सीमान्तकृत व्यक्तिहरू वा समूहहरू (जसमा अपांगता भएका व्यक्तिहरू पनि पर्छन्) का लागि स्रोतहरू वा आधारभूत सेवाहरूको उपलब्धता, गुणस्तर र/वा पहुँचमा प्रतिबन्ध लाग्ने जोखिम?	होइन
P.7	परियोजनाबाट प्रभावित समुदायहरू र व्यक्तिहरूबीच द्वन्द्वको वृद्धि वा हिंसाको जोखिम?	हो
लैंगिक समानता र महिलाको सशक्तिकरण		
P.8	के महिलाहरूका समूहहरू/नेताहरूले परियोजनासम्बन्धी लैंगिक समानतासम्बन्धी चासोहरू उठाएका छन् (जस्तै: सरोकारवालासँगको संलग्नता प्रक्रिया, उजुरी प्रणाली, सार्वजनिक अभिव्यक्ति)?	हो
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?		
P.9	लैंगिक समानता र/वा महिला तथा किशोरीहरूको अवस्थालाई नकारात्मक असर पार्ने सम्भावना?	हो
P.10	डिजाइन र कार्यान्वयनमा सहभागिता वा अवसर र लाभमा पहुँचका सन्दर्भमा महिलाहरूको विरुद्ध लैंगिक विभेद पुनः उत्पादन हुने सम्भावना?	हो
P.11	पुरुष र महिलाहरूको वातावरणीय स्रोतमा पहुँच तथा भूमिकाको भिन्नतालाई ध्यानमा राख्दै, महिलाहरूको प्राकृतिक स्रोतहरू उपयोग, विकास वा संरक्षण गर्ने क्षमतामा सीमितता आउने सम्भावना? जस्तै: परियोजना पारिस्थितिक प्रणाली संरक्षण र स्रोतको पुनःउत्पादनलाई प्रवर्द्धन गर्छ, र महिलाहरूको भूमिकालाई पनि समावेशी बनाउनेछ।	होइन
P.12	लैंगिक हिंसाको जोखिम झन् बढ्ने सम्भावना? जस्तै: श्रमिकहरूको आगमन, सामुदायिक र पारिवारिक सन्तुलनमा परिवर्तन, असुरक्षित सार्वजनिक स्थान/यातायात प्रयोग आदिबाट।	हो
दिगोपन र सहनशीलता: यससँग सम्बन्धित जोखिम मूल्याङ्कन परियोजना-स्तरका मापदण्डहरू (Standards) अन्तर्गत गरिन्छ।		
जवाफदेहिता		
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?		

P.13	के परियोजनाले सम्भावित रूपमा प्रभावित सरोकारवालाहरू, विशेष गरी सीमान्तकृत समूहहरू र बहिष्कृत व्यक्तिहरू (जसमा अपांगता भएका व्यक्तिहरू पनि पर्छन्) लाई तिनीहरूमा असर पार्न सक्ने निर्णयहरूमा पूर्ण सहभागिता जनाउने अवसरबाट वञ्चित गर्ने जोखिम छ?	हो
P.14	के सम्भावित रूपमा प्रभावित सरोकारवालाहरूबाट उजुरी वा आपत्ति उठ्ने सम्भावना छ?	हो
P.15	के चासो वा उजुरी व्यक्त गर्ने, वा परियोजनामा संलग्न हुन/जानकारी लिन खोज्ने सरोकारवालाहरूसिरुद्ध प्रतिशोध वा दबाबको जोखिम छ?	हो
परियोजना-स्तरका मापदण्डहरू		
मापदण्ड १: जैविक विविधताको संरक्षण र दिगो प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन		
<i>के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?</i>		
1.1	आवास प्रणालीहरू (जस्तै: रूपान्तरण गरिएको, प्राकृतिक वा संवेदनशील आवासहरू) र/वा पारिस्थितिक तन्त्र र पारिस्थितिक सेवाहरूमा नकारात्मक असर? उदाहरण: आवास नष्ट हुनु, विखण्डन, जलस्रोत प्रणालीमा परिवर्तन	हो
1.2	संवेदनशील वा कानुनी रूपमा संरक्षित क्षेत्रहरू (जस्तै: राष्ट्रिय निकुञ्ज, प्रकृति आरक्ष आदि) भित्र वा छेउमा गतिविधिहरू?	हो
1.3	जग्गा र स्रोतको प्रयोगमा हुने परिवर्तन जसले आवास, पारिस्थितिक प्रणाली र/वा जीविकोपार्जनमा नकारात्मक असर पार्न सक्छ?	होइन
1.4	लोपोन्मुख प्रजातिहरूमा जोखिम?	हो
1.5	अवैध वन्यजन्तु व्यापारको जोखिम बढ्ने सम्भावना?	होइन
1.6	आक्रामक बाह्य प्रजातिहरूको प्रवेशको सम्भावना?	हो
1.7	माटोमा नकारात्मक असर?	होइन
1.8	प्राकृतिक वनको कटान, वृक्षारोपण विकास, वा पुनःवनरोपण कार्यहरू?	हो
1.9	विशाल कृषि उत्पादन कार्यहरू?	होइन
1.10	पशुपालन, माछा पालन वा अन्य जलप्रजातिको संकलन?	होइन

1.11	सतही वा भूगर्भीय जलको अत्यधिक दोहन, मोडतर्फ डाइवर्जन वा नियन्त्रण? उदाहरण: तालको सतह घटाउने संरचना निर्माण, जल प्रवाह मोड्ने कार्य	हो
1.12	जेनेटिक रूपमा परिमार्जित जीव/प्रजातिहरूको प्रयोग?	होइन
1.13	जेनेटिक स्रोतहरूको प्रयोग (उदाहरण: संकलन वा व्यापार)?	होइन
1.14	सीमापार वा विश्वव्यापी वातावरणीय चासोलाई बढावा दिने असर?	होइन
मापदण्ड २: जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम		
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?		
2.1	भूकम्प, बाढी, भू-स्खलन, तीव्र हावा, आँधी, सुनामी वा ज्वालामुखी विस्फोटजस्ता जोखिमयुक्त क्षेत्रमा प्रभाव पार्ने?	हो
2.2	परियोजनाका आउटपुट र परिणामहरू जलवायु परिवर्तन वा विपद् जोखिमप्रति संवेदनशील वा कमजोर?	हो
2.3	जलवायु परिवर्तन वा विपद् जोखिमप्रति भविष्यमा संवेदनशीलता वृद्धि गर्ने सम्भावना (नकारात्मक वा प्रतिकूल अनुकूलन अभ्यास)?	होइन
2.4	हरितगृह ग्याँस, कालो कार्बन वा जलवायु परिवर्तन उत्पन्न गर्ने अन्य तत्वहरूको उत्सर्जन वृद्धि?	होइन
मापदण्ड ३: समुदायको स्वास्थ्य, सुरक्षा र संरक्षण		
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?		
3.1	निर्माण र/वा पूर्वाधार विकास (जस्तै: सडक, भवन, बाँध)?	हो
3.2	वायु प्रदूषण, ध्वनि, कम्पन, ट्राफिक, चोटपटक, भौतिक खतरा, सतही पानीको गुणस्तरमा ह्रास आदि?	हो
3.3	परियोजनाका संरचनात्मक तत्वहरू असफल हुँदा (जस्तै: संरचना ढल्नु) हानि वा नोक्सानी?	हो
3.4	जलजन्य वा अन्य संक्रामक रोगहरू, पोषणसम्बन्धी समस्या, मानसिक स्वास्थ्यमा असर?	होइन

3.5	विस्फोटक पदार्थ, इन्धन वा अन्य रसायनको ढुवानी, भण्डारण वा प्रयोगबाट जोखिम?	हो
3.6	खाद्य, पानी शुद्धिकरण, वा बाढीबाट जोगाउने प्राकृतिक प्रणालीमा असर?	होइन
3.7	परियोजना क्षेत्रमा बाह्य श्रमिकहरूको आगमन?	हो
3.8	परियोजनाको संरचना वा गतिविधि सुरक्षाका लागि सुरक्षाकर्मीहरूको संलग्नता?	होइन
मापदण्ड ४: सांस्कृतिक सम्पदा		
<i>के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?</i>		
4.1	सांस्कृतिक सम्पदास्थल छेउ वा भित्र गतिविधिहरू?	हो
4.2	खोतल्ने, भत्काउने, जमिन सार्ने, बाढी वा अन्य वातावरणीय परिवर्तनहरू?	हो
4.3	ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, कलात्मक, परम्परागत वा धार्मिक महत्व भएका स्थान, संरचना वा वस्तुहरूमा असर?	हो
4.4	सांस्कृतिक महत्व भएका भू-दृश्य वा प्राकृतिक विशेषताहरूमा परिवर्तन?	हो
4.5	सांस्कृतिक सम्पदाका मूर्त वा अमूर्त रूप (जस्तै: परम्परागत ज्ञान) को व्यवसायिक वा अन्य प्रयोजनमा प्रयोग?	होइन
मापदण्ड ५: स्थानान्तरण र पुनर्वास		
<i>के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?</i>		
5.1	पूर्ण वा आंशिक रूपमा अस्थायी वा स्थायी भौतिक स्थानान्तरण (कानुनी स्वामित्व नभएका व्यक्तिहरू पनि समावेश)?	होइन
5.2	आर्थिक विस्थापन (जस्तै: सम्पत्ति गुम्नु वा स्रोतमा पहुँच गुम्नु, भौतिक स्थानान्तरण नभए पनि)?	होइन
5.3	बलपूर्वक स्थानान्तरणको जोखिम? ²	होइन
5.4	जग्गा स्वामित्वको स्वरूप वा समुदायको परम्परागत/सामूहिक अधिकारमा असर?	हो
मापदण्ड ६: आदिवासी जनजातिहरू		

² Forced eviction is defined here as the permanent or temporary removal against their will of individuals, families or communities from the homes and/or land which they occupy, without the provision of, and access to, appropriate forms of legal or other protection. Forced evictions constitute gross violations of a range of internationally recognized human rights.

के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?	
6.1 के परियोजना क्षेत्र वा त्यसको प्रभाव क्षेत्रभित्र आदिवासी जनजातिहरूको उपस्थिति छ?	हो
6.2 के परियोजनाका गतिविधिहरू आदिवासी जनजातिहरूद्वारा दाबी गरिएका भूमि वा क्षेत्रहरूमा अवस्थित छन्?	हो
6.3 के परियोजनाले आदिवासी जनजातिहरूको मानव अधिकार, भूमि, प्राकृतिक स्रोतहरू, क्षेत्रहरू तथा परम्परागत जीविकोपार्जनमा सकारात्मक वा नकारात्मक असर पार्न सक्छ? <i>यदि मूल्याङ्कन प्रश्न ६.३ को उत्तर "हो" हुन्छ भने, सम्भावित जोखिम प्रभावहरूलाई गंभीर (significant) मानिन्छ र परियोजनालाई Substantial Risk (पर्याप्त जोखिम) वा High Risk (उच्च जोखिम) मध्ये एकमा वर्गीकृत गरिन्छ।</i>	हो
6.4 के आदिवासी जनजातिका अधिकार, चासो, भूमि, स्रोत, क्षेत्र र परम्परागत जीविकोपार्जनमा असर पार्न सक्ने विषयमा FPIC प्राप्त गर्ने उद्देश्यले सांस्कृतिक रूपमा उपयुक्त परामर्शहरू गरिएको छैन?	हो
6.5 के आदिवासी जनजातिले दाबी गरेका भूमिहरूमा रहेका प्राकृतिक स्रोतहरूको प्रयोग वा व्यवसायिक विकास गरिनेछ?	होइन
6.6 के आदिवासी जनजातिहरूको बलपूर्वक विस्थापन वा आंशिक/पूर्ण भौतिक वा आर्थिक विस्थापन हुने जोखिम छ (जसमा भूमि, क्षेत्र वा स्रोतमा पहुँचमा प्रतिबन्ध पनि पर्छ)? <i>मापदण्ड ५ मा दिइएका उत्तरहरूसँग विचार गरी, आवश्यक भएमा जवाफहरूको सुसंगतता सुनिश्चित गर्नुहोस्।</i>	होइन
6.7 के परियोजनाले आदिवासी जनजातिहरूद्वारा परिभाषित गरिएका विकास प्राथमिकताहरूमा नकारात्मक असर पार्न सक्छ?	होइन
6.8 के परियोजनाले आदिवासी जनजातिहरूको भौतिक तथा सांस्कृतिक अस्तित्वमा खतरा ल्याउने सम्भावना छ?	होइन
6.9 के परियोजनाले आदिवासी जनजातिको सांस्कृतिक सम्पदामा असर पार्न सक्छ? (जस्तै: उनीहरूको परम्परागत ज्ञान र अभ्यासहरूको व्यवसायिक प्रयोग) <i>नोट: यस विषयमा मापदण्ड ४ मा दिइएका उत्तरहरूसँग सुसंगत हुन आवश्यक छ।</i>	होइन

मापदण्ड ७: श्रम र कार्यस्थितिहरू	
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ? (नोट: यो परियोजना र ठेकेदारका श्रमिकहरू दुवैमा लागू हुन्छ)	
7.1 के परियोजनामा त्यस्ता कार्यस्थितिहरू छन् जुन राष्ट्रिय श्रम कानून वा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूको उल्लंघन गर्छन्?	हो
7.2 के परियोजनामा संघ/संगठन गठन गर्ने स्वतन्त्रता वा सामूहिक बागैनिड अस्वीकार गरिने अवस्था हुन सक्छ?	होइन
7.3 के बालश्रम प्रयोग गरिने सम्भावना छ?	होइन
7.4 के जबर्जस्ती श्रम प्रयोग गरिने जोखिम छ?	होइन
7.5 के कार्यस्थलमा विभेदपूर्ण व्यवहार वा समान अवसरको अभाव हुने सम्भावना छ?	होइन
7.6 के परियोजनाको अवधिभरि भौतिक, रासायनिक, जैविक र मनो-सामाजिक जोखिमहरू (हिंसा र दुर्यवहारसमेत) बाट कार्यस्थल स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा असर पर्न सक्छ?	हो
मापदण्ड ८: प्रदूषण रोकथाम र स्रोतको दक्ष उपयोग	
के परियोजनाले सम्भावित रूपमा निम्न असरहरू पार्न सक्छ?	
8.1 के सामान्य वा असामान्य अवस्थाहरूमा प्रदूषक तत्वहरू उत्सर्जन हुने सम्भावना छ, जसले स्थानीय, क्षेत्रीय वा सीमापार असर पार्न सक्छ?	हो
8.2 के खतरनाक वा गैर-खतरनाक फोहोर उत्पादन हुने सम्भावना छ?	हो
8.3 के खतरनाक रसायन वा सामग्रीको उत्पादन, व्यापार, उत्सर्जन वा प्रयोग गरिनेछ?	होइन
8.4 के अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबन्धित वा चरणबद्ध रूपमा हटाइएका रसायन वा सामग्री प्रयोग गरिनेछ? उदाहरणका लागि, DDT, PCBs लगायत अन्य रसायनहरू जुन Montreal Protocol, Minamata Convention, Basel Convention, Rotterdam Convention, Stockholm Convention जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूमा सूचीबद्ध छन्।	होइन
8.5 के कीटनाशक प्रयोग गरिनेछ जसले वातावरण वा मानव स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर पार्न सक्छ?	होइन
8.6 के कच्चा पदार्थ, ऊर्जा वा पानीको अत्यधिक प्रयोग हुने सम्भावना छ?	हो